

Päihdeongelmaisten näkemyksiä raskaana olevien pakkohoidosta

Raskaana olevien pakkohoito on monimutkaisempi asia kuin miltä ensisilmäyksellä vaikuttaa. Kysyimme 21:n laitoshoidossa olevan pienen lapsen vanhemman näkemystä pakkohoidosta.

Runsaan päihdeidenkäytön tiedetään olevan sikiölle vaarallista. Raskaana olevien tahdonvastainen hoito on noussut julkisen keskustelun kohteeksi useita kertoja ja aiheesta on tehty useita lakialoitteita. Asia on jälleen ajankohtainen, sillä sosiaali- ja terveysministeriö on asettanut sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaiden itsemääräämisoikeutta pohtivan työryhmän, jonka yhtenä tavoitteena on tehdä esitys raskaana olevien päihdeongelmaisten hoidon varmistamisesta.

Kysyimme Järvenpään sosiaalisairaalassa laitoshoidossa olevilta pienten lasten vanhemmilta, mitä mieltä he ovat raskaana olevien pakkohoidosta. Sosiaalisairaalan sosiaalityöntekijät kysyivät suostumusta haastatteluun asiakkailtaan, joilla oli 0–8-vuotiaita lapsia. Tarkkaa tietoa kieltäytyneiden määräästä ei valitettavasti ole. Haastatteluihin osallistui 12 naista ja 9 miestä. He olivat syntyneet vuosina 1961–1986. Haastatelluista yksi odotti ensimmäistä lastaan, muilla oli lapsia yhdestä seitsemään, keskimäärin 2,2 lasta. Kymmenellä haastatellulla oli lapsia hoidossa mukanaan.

Haastattelut toteutettiin osana laajempaa *Lapsiperhepalveluiden yhteensovittaminen ja johtaminen* (LapsYTY) -yhteistyöhanketta, jota johtaa THL:n tutkimusprofessori **Marja-Leena Perälä**.

Viidessä perheessä äiti ei ollut käyttänyt raskausaikana mitään päihkeitä, mutta suurimmassa osassa

äiti oli käyttänyt sekä huumeita että alkoholia. Haastatellut tiesivät paljon eri päihdeiden ja lääkkeiden vaikutuksista sikiöön. Kaikki naiset olivat ainakin yrittäneet muuttaa omaa päihdekäyttämistään raskauden ajaksi.

Tupakoiminen raskausaikana oli haastateltujen keskuudessa hyvin yleistä. Osa kertoi tupakoinnin lisääntyneen raskausaikana, koska siten oli pyritty hallitsemaan muiden päihdeiden himoa. Tupakkaa ei oikeastaan pidetty päihteenä, vaikka tupakoinnin negatiivisista vaikutuksista sikiöön on olemassa paljon tietoa.

Lapsen etu ensin

Kahdestakymmenestä yhdestä haastatellusta vain yksi nainen suhtautui selvästi kielteisesti ajatukseen pakkohoidosta. Yksi nainen ja kaksi miestä näki asiassa sekä hyviä että huonoja puolia. Kymmenen naista ja seitsemän miestä piti hyvänä ajatusta pakkohoidosta. Myönteisten mielipiteiden taustalla heijastui oletettavasti se, että moni oli kokenut laitoshoidon päihdeongelman hoidossa hyväksi.

Tärkeimpänä pakkohoidon perusteluna nousi esiin lapsen etu. Useat haastatellut näkivät äidin ja tulevan lapsen oikeuksien välisen ristiriidan mutta arvottivat tulevan lapsen elämään kohdistuvat negatiiviset seuraukset äidin itsemääräämisoikeutta tärkeämmäksi. Lapsen etua perusteltiin muun muassa sillä, että äiti on vastuussa lapsesta, lapsi ei voi valita vanhempiaan ja että vanhemmalla ei ole oikeutta päättää lapsen loppuelämään vaikuttavasta asiasta. Viisi haastateltua mietti pakkohoidon lisäksi myös muita keinoja, kuten pakkoabortin ja kohdunpoiston mahdollisuutta, jotta syntymätön lapsi ei kärsisi odottajan päihdeiden käytöstä.

21 haastatellusta vain yksi suhtautui pakkohoitoon selvästi kielteisesti.

Hoitoon pakottaminen lapsen edun takia on kuitenkin ongelmallista, koska nykyisin lapsi saa ihmisoikeudet vasta syntymässä. Aborttilainsäädäntö antaa sikiölle rajatun oikeuden elämään. Oikeus on alisteinen äidin terveydelle ja vahvistuu raskausajan kuluessa. Alkuraskaus on sikiön kehityksessä riskialtuinta aikaa, joten hoidon aloittamisen lykkääminen aborttioikeuden yli vähentäisi pakkohoidolla saavutettavaa hyötyä.

Kuka pakotettaisiin hoitoon?

Haastatellut esittivät, että olisi mietittävä tarkkaan, kuka hoitoon pitäisi pakottaa. He käyttivät erilaisia määritelmiä, kuten ”erityisen paha tapaus, minkä kylä sitten huomaa”, ”tosi käyttäjä”, ”päihdeidenkäyttäjä”, ”päihdeongelmainen”, ”äiti, joka on sekaisin”, ”äiti joka käyttää päihteitä raskausaikana” ja ”sellainen päihteitä käyttävä äiti, jonka aikaisemmat lapset on otettu huostaan”.

Haastatelluista kaksi piti tärkeänä, että pakkohoitopäätöstä pitäisi harkita tarkkaan ottaen huomioon henkilön tausta ja päihdeongelman laatu. Kolme haastateltua toi esille, että ensin pitäisi tarkkailla, pystyisikö odottava äiti itse lopettamaan käytön tai hakeutumaan hoitoon. Yhden äidin mielestä pakkohoito voisi tulla kyseeseen ja toimia pelotteena, mikäli neuvolassa tehty huumeuseulat olisivat seurannassa positiivisia.

Julkisessa keskustelussa ja lakiehdotuksissa on esitetty, että pakkohoidon tarve ilmenisi hoitavalle lääkäriille selkeänä. Sikiölle vaaralliseksi ongelmakäyttäjäksi määrittelemine ei kuitenkaan käytännössä olisi helppoa eikä yksiselitteistä. Eri aineiden eri käyttömäärien tarkoista vaikutuksista raskauden eri vaiheissa ei ole olemassa yksiselitteistä tietoa. Yksilön kannalta olisi ensiarvoisen tärkeää, että pakkohoidon toteuttamiselle olisi yksiselitteiset kriteerit.

Muutamit haastatellut toivat esille pakottamisen negatiivisia vaikutuksia. Useampi epäili, että hoito ei kannata, jos halu ei lähde ihmisestä itsestään. Muutama mainitsi mahdolliset lieveilmiöt, kuten omatekoiset abortit. Epäiltiin, että pakkohoidon myötä arki menisi sekaisin: ”Asunto menisi alta, kun kunta tuskin maksaisi asumista laitoshoidon ajalta, ja sitten ei olisi mihin lapsen kanssa palata.” Lähiympäristön

Tärkeimpänä pakkohoidon perusteluna pidettiin lapsen etua.

oikeudet ja velvollisuudet monimutkaistavat asiaa entisestään. Mitä äidin pakkohoito tarkoittaisi vanhemmille sisaruksille? Vai lähdetäänkö oletuksesta, että kyseessä on niin *paha tapaus*, että vanhemmat lapset on jo otettu huostaan?

Tukea ja hoitoa

Pakkohoidon etuna neljä haastateltua toi esille päihdeongelmallisille annettavan tuen tärkeyden, esimerkiksi: ”Kun käyttää päihteitä, niin tärkeintä ovat päihdeet, turha on puhua hoitoon menemisestä. Pakkohoito on ehkä todella rankkaa ja hirveää, mutta varmaan silti kannattavaa.” Kaksi naista piti pakkohoitoa hyvänä ja olisi toivonut sitä omalle kohdalleen, koska he kokivat, että asiat olisivat ”pakon” myötä menneet paremmin. Kaksi haastateltua toi esiin, että he tavallaan jo olivat pakkohoidossa, koska heidän oli osallistuttava hoitoon, jottei lapsia otettaisi huostaan. Toinen heistä painotti: ”Ollaan saatu paljon tukea. On tärkeää, että äiti ja lapsi saadaan kuntoon.”

Haastatellut toivat esiin, että tärkeää olisi pistää resursseja siihen, että vapaaehtoista hoitoa olisi riittävästi tarjolla. Näin halukkaat pääsisivät hoitoon saman tien. Hoitoa tulisi tarjota aktiivisemmin ja hoidon pitäisi olla enemmän kannustavaa kuin kirstystä. Lisäksi toivottiin, että perheenjäsenet pääsisivät hoitoon yhdessä, eikä heitä sijoitettaisi eri paikkoihin.

Monet olivat kokeneet hoitoon pääsyn hitaaksi ja hankalaksi. Vaikuttaakin siltä, että pakkohoitoa tarvitsivat erityisesti kunnat, jotta he ottaisivat tosissaan vastuun päihdeperheiden hoitamisesta. |

FT Tuuli Pitkänen ja yhteiskuntapolitiikan yo Teemu Kaskela työskentelevät tutkijoina Järvenpään sosiaalisairaalan tutkimusyksikössä.

TUTKITTUA-palstalla Järvenpään sosiaalisairaalan tutkimusyksikön työntekijät kertovat ajankohtaisista hankkeista ja aiheista.